

مہرگڑھ: تاریخ و کثرت، اسے گونڈوجاچ اس

محمد اقبال

ایم فل اسکالرشپ اعظم یونیورسٹی اسلام آباد

ڈاکٹر ممتاز بلوچ

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ پولیٹیکل سائنس، جامعہ بلوچستان کوئٹہ

Abstract

Mehrgarh is one of the ancient settlements, which is situated in district of Kachi (Bolan) on the foot hills of Bolan river near Dahdar. The ancient settlement is belonged to Neolithic period (7000BCE-2600BCE). The French Archaeological team took part in the excavations of Mehrgarh under the supervision of Jean Fransco Jarrige since 1974 to 2000. After a long period, the team has excavated seven periods of Mehrgarh mound. The team conclude that the ancient people of Mehrgarh were well advanced and developed. The archaeological evidences of Mehrgarh proves that the inhabitants of area had introduced first time village culture network, Terracotta figurine (human and animals), domestication of plants (wheat, rice and barely) and animals (waterbufallo) in South Asia. Mehrgarh had produced remains of dental surgery who able to treats the affected teeth on that time by the help of an ancient technology. however, the inhabitants of Mehrgarh used to storage jar for the purpose of seeds storage. The ancient population had trade linked among neighboring populations as well long distance communication such as Iran, Afghanistan, Oman and Mesopotamia through sea and land routes.

Keywords: Mehrgarh, Archaeology, Pre-history, Periods, Remains.

دنیاٹی چندی مُتکنا خلق آک آباد مسونو۔ ہرافتے تدو کا بندغاک دنیا نا ایب وکیب اٹ
 دیرنا پلوٹ آباد کرینو۔ دامتکنا خلق آتا پٹ وپول اٹ آرکیالوجسٹ آتا سے بلو کڑ داسے۔ دنیا نا
 متکنا تہذیب آتیٹی شام سنا تہذیب (Syrian Civilization)، عراق سنا
 تہذیب (Mesopotamian) Civilization، مصرنا تہذیب (Egyptian Civilization)،
 چین سنا تہذیب (Chines Civilization) گندھارا نا تہذیب (Ghandhara
 Civilization) ودریائے سندھ سنا تہذیب (Indus Civilization) مچا دنیاٹی چاہنگ
 اک۔ ولے ہموڈے مہرگڑھ ہم مچا دنیاٹی تینے درستی راستی کر یفنگ اٹ سرسوب مس۔
 تاریخ نازانت کار آک تاریخ ہر اٹ وند کرینو اولیکو بشخ ء تاریخ (History) وارٹمیکو بشخ ء مستر
 مسج نازانت (Pre-history) ناپن تسونو۔ ہرادے خل سنا زمانہ (Stone age) ہم پارہ۔ خل
 سنا زمانہ ء سرپند مننگ نا خاطر ان مونی اودے ہم مسے بشخ اٹ وند کنزگانے۔ ہرادے اولیکو خل
 سنا دور (Paleolithic) نیامیکو خل سنا دور (Mesolithic) وپوسکنا خل سنا دور (Neolithic) نا
 پنٹ چانگرہ۔

بیرہ مہرگڑھ ناسیالی ہم پوسکنا خل سنا دور (Neolithic) آن ء۔ ہرا کہ نوونیم ہزار سال مسرت دریائے
 بولان نا پہنادا و بولان ناسر می آمش تا داماں اٹ آباد مسونے۔ آرکیالوجسٹ آتا پانگ کہ ہمو وخت
 آہم مہرگڑھ نا خلقت نا کچ بیست ہزار آن گیش اس۔ مستر مسج نا چاندر آتا پانگ کہ ہمو وخت آدریا
 بولان دریائے سندھ اتو سنگتی گنڈ اسس۔ ولے اینو پرو نوکاپ نا دیر کن سلک۔

مہرگڑھ نادمب آیتا کاریم نا بناء

مہرگڑھ نادمب آیتا فرانس نا آرکیالوجسٹ جین فراسیکو جیرج اونا زائیفہ کھیتیرین جیرج تینا
 سنگت آتیتون اوارنواب غوث بخش رئیس اٹی نا مددو گمک اٹ کا ریم نا بناء کریر۔ ہرا کہ

نودور (Season) اٹ مس۔ ہندن کاریم نا بناء 1974 آن مس۔ ولے امریکی آریالوجسٹ مارک کیناز تینا تحقیقی پٹ وپول اٹ لکھک کہ دا کچی نا ڈغار آ کاریم 1968 آن الیس تا 2000 اسکان برجاس (Kenoyer & Meadow 2004: 196-197)۔ بلوچستان اٹ حالیت آتا سوب آن مون مُستی کاریم مننگ کتو۔ ولے مون مُستی ہم مہرگڑھ نادمب آتیا کاریم نا گرج ارے۔

مہرگڑھ نادر آک

فرانس نا آرکیالوجسٹ جے۔ ایف۔ جیرج مہرگڑھ نادمب آتیاں پشن مروکا گڑا تے (Cultural material) ہشت بنج اٹ ونڈ کرینے۔ داکان بیدس دا حد وحویل نادمب آتے ہم پن تننگانے۔ تینا پٹ وپول نا خاطران دا دمب آتے MR3, MR7, MR2, MR1 او Cemetery (قبرستان) نا پن تننگ آتے۔

مہرگڑھ نا اولیکو دوراے (Period I) نا پن تننگانے۔ ہرادے بیدس ٹکری نادور (Aceramic period) ہم پارہ۔ دا دورٹی دلاتا چو درک اس ملیک۔ دا دورٹی خل سنا چندی اوزار آک ملانو۔ ہرانتیٹی خل سنا کچو، بلیڈ، کتار و خل سنا لشی آن بیدس ہڈو گڈ ہم دوسونے۔ ہرافتے دنیا Microliths نا پٹ چانک۔ دا دوراٹ کوٹی تننگ نا بناء ہم مس۔ مالدارمی وکشت وکشاری شون ہلک۔ داکان بیدس خولم، برنج و جو سنا تخم ہم دا دور نا ٹیکسی او (Jarrige et al 1995: 245)۔ ہندن ہڈنا سیلہ و ہڈا آن جوڑو کا پین چندی اوزار آک ہم دا دور نا کاریم کو۔ دا دوراٹ غلہ دسنگ نا پڑو سوگو تننگ نا کوٹی ہم رسیدگانے۔

مہرگڑھ نا ارمیکو دوراے (Period II) نا پن تننگانے۔ ہرادے ٹکری نادور (ceramic period) ہم پارہ۔ ہندا ہی دوراٹ دلاتا ٹکرتا ملنگ نا بنا مس۔ مہرگڑھ نادمب آن اولیکو ٹکری ہندا ہی دوراٹ سیالی تنگ۔ Allchin تینا کتاب اٹ لکھک کہ دا دوراٹ مہرگڑھ نا مخلوق افغانستان

وترکمانستان تون کاروبارنا بند اوہ ۽ تتخا۔ ہراکان خرونا خوار (Lapiz Lazoli) بسکے۔

مہر گرھ نامسٹمیکو دوراے (Period III) ناپن تننگا نے۔ دادوراٹ مالدراری نا ڈس و نشان ملانے۔ Rita تینا کتاب اٹ لکھک کہ ہندرا ہی دوراٹ ہیٹ میٹل، گڈ و خراس نا ہڈ ملانے۔ داکان بیدس خولم، پمبہ و جوننا غلہ ہم دادوراٹ ساڑی اس۔ Christophe Moulherat تینا نوشتت اسیٹی دادرشانی ۽ کرینے کہ دنیاٹی اولیکو وار پمبہ نا تخم مہر گرھ آن ملانے۔ اولیکو دلا نا ٹکری ہم دادوراٹ آن سیالی تخک۔ ہرانا عمر پنج ہزار سال آن گیش ۽۔ دوننا ٹمک آن بیدس ویل نا ٹمک اٹ ہم دلا جوڑنگ نا ڈس آک ملیہ۔ ہندن موسمی ہنپ و ہٹ نادرک ہم دادوراٹ خننگ اک۔

دادوراٹ شوندراری نادور ہم پارہ۔ Alios Payer ناپاننگ کہ دادوراٹ مس (Copper) نا بناء مس۔ مس آن جوڑ مردکا اوزار آتے کاریم اٹ ایٹر۔ جے ایف جیرج ناپاننگ کہ اولیکو بندغ نا بت دا دوراٹ جوڑ مس۔ ولے سہدار نا اولیکو بت ہم ہندا کان جوڑ مس۔ داکان بیدس خل سنا اوزار تا دور ہم دادوراٹ اسکان برجا مسونے۔ داکان بیدس بسوکامش آن دو خوار و دلا تا چندی قسم آک دادوراٹ شانی ۽ ہرا فک بیرہ ویل نا ٹمک اٹ جوڑکننگا نو اوفتیا چک او باز و ڈننا زیہدار آ لکیرک کشوکو۔

مہر گرھ ناچار میکو دوراے (Period IV) ناپن تننگا نے Alios Payer ناپاننگ کہ دادوراٹ چاندی شون ہلک۔ داکان بیدس بسوکامش (Terracotta) آن نیارٹی تا دروشم اٹ گچینو بت جوڑکننگا۔ دادوراٹ ویل نا ٹمک اٹ سوگو و دلا ہم جوڑکننگا نے ہندن اُفتازی ۽ ہرٹ او باز جاگہ آسے رنگ اٹ ہم زیہدار کننگا نے۔

مہر گرھ ناششمیکو دوراے (Period VI) ناپن تننگا نے۔ دادوراٹ مہر گرھ تینا خوک سنا آبادی تینون سیالی تتخا۔ ہرافتا سوب آن داکان نال، کلی گل محمد و سہیلی افغانستان نامب آتا دلا تا چندی قسم آک ملانے۔ داکان بیدس دلا تازی آپپیل نا درخت سنا پین نافوٹونا کشنگ نا ڈس ہم ہندا کان کاٹم ہرفک۔ ہندن خرونا خوار و مور (stamp) ہم دادوراٹ نا گڈ اسے۔ ہندن گونڈ و کوٹی جوڑنگ نا اسے بھلو

کچھ سے ناڈس ملیک۔ دادورنا گل آن زیات ہوکا مروکا گڑا بسوکا بش آن دراج آگلاس ۛ۔ ہرا کہ
مچا دنیائی تینا مٹ تینٹی۔

مہر گڑھ ناہشتمیکو دوراے (Period VII) نا پن تننگا نے۔ دادوراٹ نیاڑی و نرینہ نابت نا سے
بھلو کچھ اس و دی مریک ہرا کہ باز زیبائی اٹ جوڑکننگا نو۔ داکان بیدس کوٹی جوڑنگ نا سے بھلو کچھ
اسے ناڈس ملیک۔ شمال و کوٹ ڈی جی نادمب آتا دلاتا ڈس ہم ہشتمیکو دوراٹ رسینگ۔

مہر گڑھ ناہشتمیکو دوراے (Period VIII) نا پن تننگا نے۔ دادور ۛ گڈیکو دور ہم پارہ۔ مہر گڑھ نا
بھسکاری نابناء ہم ہندا کامس۔ دادوراٹ دلا جوڑنگ نارسم باز گچین اس۔ ہرا مے قسم نارنگ اٹ
دلاتے سینگارکننگ نارسم ۛ شون تسور۔ ولے داسکا نے مہر گڑھ نا بنداوا ناچ پانگ مفک کہ او وخت
اسکان دانا کاریم گڈیکو حد (virgin soul) اسکان ایسر مرے۔

مہر گڑھ نادمب آن پشن مروکا گڑاک

فرانس نا آرکیالوجسٹ آک مہر گڑھ نادمب آتیا سانسئی وڈو ڈول اٹ کاریم کریسا کنٹی بے
مٹ آگڑا تے کشنگ اٹ سرسوب مسر۔ ہرا فنیٹی ٹکری تاچندی قسم آک ہرا کہ مون وخیسن بزنگارنگ
اٹ سینگار ۛ ثابت آدلاتا چندی قسم آک، کولی، خرونا خوار، ہار آک، چنکا بت آک ہرا کہ نرینہ،
نیاڑی و سہدار آتا دروشم اٹ ۛ، سواسٹیکا نا نشان، قبر آتا تیبٹی تخو کا ٹیک (ہرا کہ بیرہ ہمو بندغ نازندو
بوداٹ کاریم تر وکا مال وڈی ہر فنیٹی دلاء رزان تا کچھ گیش اے۔ اوجون اتوا وارفن کننگارہ۔ مستر مسیح
نا زانت کار آتا پانگ کہ دادورنا بندغ آک بروکا زندا ایمان ایسرہ)، لچھ اٹ گونڈو کوٹو جوڈنگ نا
رسم، بسوکا لچھ و سہدار آتا ہڈا آن جوڈ مروکا دو خوار، مس وچاندی نا گڈا تیان بیدس سٹیپ وسیل ہم
مہر گڑھ نادمب آتیا رسینگا نے۔

دنیا نا تہذیب آرمینی مہر گڑھ نا کرڈ

اگہ نن مہر گڑھ ناسیالی ء دنیا نالیو متلنا تہذیب آرمینیون گنڈین تو ننے گڑاس ہندن وکاریمک نظر بریرہ کہ اوفتا شہابی ہفت ہزار سال مست مہر گڑھ نا مخلوق (Mehrgarhian) ءے ملک۔ دنیا ناتیٹی پوسکنا شو ندراری نا خاطران مسترمسج نامہر گڑھ نا اسے بلو کرڈ اس مسونے۔ ہرا کہ مچ آدنیا ء باز آپوسکنا گڑاتیان درستی راستی کرینے۔ ہرافتیان ایلو تہذیب آک بے ساسر۔ مہر گڑھ نا گل آن بلا کرڈ داس کہ اودنیا ء غارتازندان کشیہ خلق تفنگ نا گنڈا ایس۔ آرکیالوجسٹ آتا پانگ کہ مہر گڑھ نامب سہیلی ایشیائی اولیکو دمب ء ہرا کہ خلق تفنگ نابنداوہ ءتخا۔ بندغ آتے اس جاء رہینگ ناوڈ وڈول آن واخب کرینے۔ دنیا ء سیوت وایلی نا گلہو ءتس۔ دادورٹی مہر گڑھ اٹ گونڈ وکوٹی جوڑنگ نابناء مس۔ ہرادے برطانیہ نا ہوکا مروکا آرکیالوجسٹ فیئرسروس (Fairservice) بلوچستان نامسترمسج نا خلق آتے (Baloch village culture) ناپن تسونے (Fairservis 1956: 169, 346)۔ کشت وکشاری و مالدراری نا بنداوہ ہم دریائے بولان نادامان اٹ مسترمسج نامہر گڑھ اٹ تخنگانے۔ خولم، زرت، جو اوپین چندی فصل آک ایب وکیب اٹ دسنگانو۔ پمبہ نا تخم (Seed) ہم اولیکو وار مہر گڑھ نامب آتیان رسیگانے۔ ہندا مخلوق لغڑ و لوچ آدنیا ء تیج و بیرشت آن واخب کرے۔ کشت وکشاری تو اوار اوار مالدراری نا گنڈا ہم گام گنج مس۔ ڈغار تیا لنگار کنگ آن پدخریسی نابناء تو اوار مش و جنگل آتا سہداراک خریسی تیارم اٹ بئرہ۔ ہرافتے شکار تو اوار اوار ارمینی لا ہوکنگ نارسم نابنداوہ ہم ہندا کا تخنگا۔ باز آسہداراک پال وسوء کن کاریم بسورہ او باز آک سفر وکشت وکشارکن۔ مہر گڑھ نامب آتیان تیج، خراس، بیش، ہیٹ و میل آن بیدس پین چندی وڈنا سہدار آتا ہڈو جون آک ملانو۔ داکان بیدس مہر گڑھ نا خلقت بسوکامش اٹ دلا جوڑنگ نارسم ء تالان کرے۔ اولیکو ٹکری ناسیالی 5500 BCE نادور آن ء۔ مہر گڑھ ناباتیگ مسے وڈنا دلا جوڑنگ نارسم آن واخب اسر۔ ہرافتا اولیکو وڈ پیش نا

گمک اٹ جوڑ کروکا دلاکو ہرانتے Basket marked pottery ناپن تسونو۔ ہرٹمیکو وڈو سنا
مدو گمک اٹ جوڑ کروکا دلاکو ہرانتے Handmade pottery ناپن تسونو۔ مسٹمیکو وڈو سنا دلاک
ویل نامک اٹ جوڑ نگارہ ہر اٹک Wheel made pottery ناپنٹ چانگرہ۔ داوڈ سنا دلاک
شونداری نادوراٹ جوڑ مسر۔ ویل نامک اٹ جوڑ مروکا دلاک مثل کشیدہ مون و خیسن آرنگ آتیت
سینگار کننگا نو۔ باز آدلا تیا سہدار (گڈ، خراس، چک) ودرخت سنا پین آتا فوٹوک کشوکو۔ مسٹر مسیح نا
مہر گڑھ والا ک دندان نامرض آن ہم و اٹب اسر۔ اودندان ناعلاج ء اسے وڈا سے نا اوزار اسے اٹ
کریرہ۔ اودور سنا ڈینٹل سرجن آک دندان نامرض آن و اٹب اسر۔ فرانس نا آرکیالوجسٹ آک
مہر گڑھ نامدب آن گڈ اس ہندو دندان نامشانی مونی ایس ہر افقزی آ علاج کریفنگ ناڈس نشان
اس۔

مہر گڑھ نائل آن بلا کڑ دادے کہ اودنیاء بت جوڑنگ ناپن آن درستی راستی کریفے۔ دنیائی بت
تراشنگ نابنداوہ ء مہر گڑھ والا ک تخار۔ ولے اینواسکان داگڑ اورست متوک دا اقامدہب اس یافن۔ با
زآچا سدار آتا پانگ کہ دا مخلوق پوسکن مذہب ناکنڈا گام گچ کریرہ۔ مہر گڑھ نامدب آتیا نرینہ و
نیائی نابت آتیاں بیدس چندی سہدار آتا بت آک ہم دو تمانو۔ گیشتر نیائی تابت آک باز جوان او
اسے زبیا اوڈا سے اٹ تراشنگا نو۔ ہندن باز جاگہ غانیائی تون اورگودک آچنا تابت سنا ہم درشانی ء
باز جوان وڈا کنگا نے۔ چاہندار آتا پانگ، مننگ کیک کہ دادوراٹ مہر گڑھ ٹی نیائی ناراج
(Matriarchy) مسونے۔ کشت و کشاری، مالداری و ارا نا کار بیک نیائی نادوٹی مسونو۔ باز آ
آرکیالوجسٹ آک ڈنکے جان مارشل، جے ایف جیرج، ارنل اسٹائن، مارک نازو فیبر سروس ناپانگ
کہ نیائی نابت ء ڈغار ناخرونی ناسوب آن جوڑانو۔ اومنگ کیک کہ نیائی نابت سنا پوجا ء ہم دا
خاطران کرینو کہ ڈغار ہم بندغ ء مثل لمہ ولیفک۔ ڈغار دیر و خولم آن بیدس زندنا ہر گرج ء
پورویک۔ اوارٹمیکو دا ہم مننگ کیک کہ ہمو وخت آ ہم لمہ ڈغار تون مہر و مابت نارسم ساڑی اس۔ کہ

اُوفک ڈغار نامش تھیٹ بُت جوڑ کر یسا اُفتا عبادت ءدا خاطر ان کریرہ کہ دالمہ ڈغار ننے ودی کرے،
ولیف و پگہ نادے ہندا ڈغار ننا جون ءسوگو تختک۔

رسم و رواج نا برجائی

آرکیالوجسٹ آتا پانگ کہ مُستر مسیح نا مہر گڑھ نا مخلوق نا آبادی بیست ہزار آن گیش
اس۔ وے موسی ردو بدل و مہر گڑھ نا بھکاری نا سوب آن دا گل آ خلقت تو وسم متو۔ وے باز آک
ہنپ و ہٹ کر یسا سندھ و ہندا و باز آک تا بلوچستان نامش تھیٹ ٹیک بلکر۔ دنیا نا آرکیالوجسٹ آک دا
گڈا ءامن کرینو کہ سندھ تہذیب نا بابائے آدم ”مہر گڑھ“ ء۔ دریائے سندھ نا تہذیب مہر گڑھ آن
رنگ ہلکنے۔ مہر گڑھ نا باتیک دریائے سندھ نا تہذیب ء آباد کریر۔ باز آزانت کار آتا پانگ کہ
دریائے سندھ نا تہذیبی دراوڑی خاہوت نا بندغ آک آباد کریر۔ سرجان مارشل و ڈاکٹر فریج صمد نا
پانگ دا فتاز بان براہوئی مسونے۔ وے گل آن بلاویل دادے کہ دریائے سندھ نا تہذیب نا لکھوڑ
اینواسکا خوانگ (Decipher) متنے۔ وے داڑے سوج دا ودی مریک کہ ہفت ہزار سال
مستر مسیح نا مہر گڑھ نا کلچر انت اینو ہم برجا ء؟ اگہ زرس خوڑتی اٹ دا سوج آ جاج کین تو اینو ہم
بلوچستان نا چک او چڑیک کلچر نا روانی ء۔ چندی گڈا تھیٹی برجا تخانو۔ دنگہ دلاتیا مثل
کشیدہ (Embroidery) آک اینو ہم ننا راج اٹ ہندائی وڑ برجا ء بس فرق دادے کہ درودا کشیدہ
آک دلاتیا آ مسورہ وے اینو چچ آتازی آگھنگرہ۔ مُستر مسیح ٹی ہرا مے رنگ آن کاریم ہلکرہ وے
اینوشون ہلیسا ہفت رنگ اٹ چچ آتے کشیدہ اٹ سینگار مننگ ء۔

گل آن بلا کڑ دادے کہ مہر گڑھ نا باتیک دنیا ء کوئی تفنگ نا رسم ء ہیل تسر۔ دادور آن مُست خلقت
آک غارتھیٹی زندگدر بفریرہ۔ فرانس نا چاہندا ر آک مہر گڑھ نا دمب آتیاں تک بنگا کوٹو آتا بندا وہ
آتے پٹار خنار۔ ہرا کہ لُغ و کچا انگا خشت اٹ جوڑ کننگا نو، اُفتا چھت آتے پاٹ بنا بانز و تیر اٹ
بیر یفسا لُغ اٹ لیو کننگا نے۔ اینو ہم چپ و چا گرداٹ دارسم ہندن برجا ء۔

ہندن کرنو ہم مہر گڑھ نامخلوق ناترو کوٹیکسی اسے۔ ہرا کہ بیرہ خل نئے نامک اٹ خاخرنا آہڑ آبسنگ۔
چاندرا آتا پانگ کہ کرنو ناخک ہم مہر گڑھ نامدب آتیاں ملانو ہرا کہ جلیں دروشم اٹ او۔ کرنو ہموارغ
ء ہرا دے بیدس کتخ آن ہم کنگ مریک۔ بیرہ اسے تاس اس پڑوال وچاہ ناکوپ اسے تون کنگ
اک۔ دامنگ کیک کہ ہفت ہزار سال مست کتخ ناڈس و نشان مفرو۔ ولے اینو ہم پہوال آتیٹ کرنو نا
رسم زندہ اے۔

داحد و حویل اٹ کولی ناڈس و نشان ہم مہر گڑھ آن ملانے۔ ہرا کہ خولم ناغلہ آن بیدس وڈوڈنا فصل ناختم
آتے سوگو کنگ کن کاریم اٹ بسونے۔ داصاف ء گپ اسے کہ مستر مسیح ناوخت اٹ گوڑی اوٹا ہمتے۔
ولے اینو ہم بلوچستان اٹ کولی خولم وایلو فصل آتاختم آتے سوگو کنگ کن کاریم تنگ ء۔

سواستیکا ہم مہر گڑھ اٹ ودی مسونے۔ ولے ہرا دے زانت کاراک جرمی ناسروک ہٹلر تو گوندیرہ
ہرا کہ دنیا ناہر میکو جنگ ناسروک اسے۔ ولے دانشان مہر گڑھ اٹ مستر مسیح نا ء ساڑی مسونے۔ ولے
اینو ہم بلوچستان اٹ دانشان ساڑی ء۔ ظفر بلوچ (07/06/2016) اسے انٹرویو نئے ٹی پارے
کہ داسکانے سوراب وگدراٹ دیوال آتا چارمہ کنگ سواستیکا نا نشان ء دا خاطر ان کشیرہ کہ جن وایلو بد
بلاتیاں رکھ وپال مرے۔ داسکانے دانازی آپٹ پول برجا ء کہ دانشان مذہبی ء یاراجی!

مہر گڑھ نامدب آتیٹی قبرستان ناڈس و نشان ہم ہر دوراٹ ملک۔ ہرا دے فرنج آرکیالوجسٹ آک
Cemetery ناپن تسونو۔ مردہ آتے دن کنگ کن قبرستان نارسم ہم مہر گڑھ اٹ بازمتکن ء۔ درو ہم
داڈے نامخلوق تینا مردہ آتے قبر نالحد اٹ دن کریرہ اینو ہم ہمو رسم برجا ء۔ لچخ ناخشت اٹ لحد ناناہ ء
بند کریرہ۔ ولے درو مردہ نا کاریم اٹ بروکا کل ء گڑا تے اڑتو اور دن کریرہ۔ بیرہ اینو مذہب نارسم
آتا سوب آن بندغ ء اسے پیہن اوچچ اسے ٹی لحد اٹ تخیرہ۔

خرونا خوار (Lapis lazuli) آن بیدس یا قوت و مرجان ہم اسے بھلو کچ اسیٹی مہر گڑھ نامدب آن
رسیگانو۔ چاہندرا آتا پانگ کہ دا افغانستان نا علاقہ بدعشاں آن اتنگانو۔ دازبیا غاچنکا خواک درو ہم

بیرشت کن بینگاره۔ ولے اینوہم افے گیشتر ہندرا مسخت اٹ کاریم اٹ انتگ او۔ داکان بیدس خرونا خوار اینوہم نظر نارکھ و پال کن کاریم مننگ ے۔ جہہ اس چنا تاد رنگی و جہہ اس کوٹو آتا تیر تیا تفوک ے۔

ہندن موسمی ہنپ و ہٹ (Seasonal migration) مالداری ناسوب آن مہرگڑھ ناپہوال آ مخلوق موسم ناسوب آن ہنپ و ہٹ کریرہ۔ مہرگڑھ اٹ باسنی ناسوب آن بلوچستان نامش و افغانستان نا کُنڈا تینا مالداری ے دریرہ۔ Balochistan Prehistory of نانوشتکار J.M.Shaffer لکھک کہ مہرگڑھ ناباتیک پہوالی ناسوب آن کلی گل محمد (کوئٹہ) وٹپ یحیی (سہیلی افغانستان) نا کُنڈا کاروان تادروشم اٹ سرہلگرہ۔ ہندن بڑز کو مشتا مالدار آک مدوموسم نا وخت آشیف کو پٹ آتیا یکجاہ مسرہ۔ ولے ہفت ہزار سال مسٹ نادارسم اینوہم برجاء (Agrawal 1985: 124-125۔ دکنہ سہیلی افغانستان (دلبند) آن پرکانی پہوال آک و سراوان نا مالداراک مستریج نادارسم اے زندہ تخانو۔

مہرگڑھ نا مخلوق خل بنا دور آن الیس مس و چاندی نادوراٹ ہم گام ے تخا۔ زندنا شیفی بڑزی تیان بیدس دنیا ے باز آپوسکنا گڑا تیان درستی راستی کرینے۔ ولے اینوہم مہرگڑھ نا جندنا پچان بانزا آتابائی ے۔ ولے اینوہم واری دادے کہ نن داراج بنا مستریج نا تاریخ ے سوگو کین۔ ہرادمب آتیا بلوچستان اٹ کاریم مننے اوفتے دُزوداڑیل، راج و موسم نا گواچی مننگ آن سوگو تخن۔

گل آن بلا ویل دادے کہ مہرگڑھ آن پیشن مروکا گڑاک دنیا نا کُنڈا کُنڈاٹ سر مسر۔ دنیا نا چندی میوزیم آتیبی خوندی ے۔ داکان بیدس کراچی و اسلام آباد نا میوزیم آتا امبارتیبی مہرگڑھ نا قیمتی و بے مٹ آکلچر لاوارث تموکے۔ فرانس اوٹلی ٹی ہم مہرگڑھ نا کلچر میوزیم آتیبی خوندی ے۔ ولے اسے انٹرویو اسیٹی بولان میوزیم سیوی نامسکو ہی سروک (Qurator) محمود الحسن ((14-03-2015 نا پاننگ کہ دا میوزیم ے وخت بنا زور آور آک بندکنگ نا گلہو تسر۔ ہندن دا میوزیم اٹ سوگو مہرگڑھ نامال وڈی، نیشنل میوزیم کراچی نا امبار ے سر مس۔ نیشنل میوزیم کراچی نا سروک محمد شاہ بخاری

(2017-10-21) سے انٹرویو سے ٹی پارے کہ نیشنل میوزیم کراچی ٹی گل گڑا (Object) سوگو تھو کو۔ 14000 لے اینو (بیست و یکھی صدی ٹی) گرج دا گڑا نا ء کہ بلوچستان نا ہر شار شارٹ میوزیم جوڑنگ دا خاطر ان المی ء کہ داراج تینا مستر مسیح نا دپتر ء تینا سینہ ٹی سوگو کنگ نا شرف ء ہم دوئی کے۔

کھٹیا:

بلوچستان اٹ مہر گڑھ اوکلی گل محمد ہرا ہندو اہم او دمب ء کہ ہرا فقا سیالی مستر مسیح نا دور Neolithic آن ء۔ مہر گڑھ ہمو دمب ء ہرا کہ سہیلی ایشیا ٹی اولی متکنا دمب خیال کنگ اک۔ دا ہمو آبادی مسونے ہرا کہ دا ڈیھ ننا خلقت ء غاتا (Caves) زند آن الیس تا نئے خلق ناروشم اٹ جہی کرے۔ اوفتے مال داری وکشت وکشاری نا گریل تس۔ دا مخلوق میل و بندغ نابت جوڑنگ نابناہ ء کرے۔ ہندن مون مُستی مہر گڑھ نابا تیک دندان نا علاج ء ہم شروع کریر۔ دا تاج ہم مہر گڑھ ناباتی تا کاٹما لگا کہ اؤفک اولی وارد نیائی برنج و پمپہ نا تخم تون اور اور اوار دلا جوڑنگ نارسم ء مچاڈ نیائی تالان کریر۔ ہندن اؤفک ہل و تس تون اور اور اوار خلق آتیاں بیدس دنیا نا ایلو آبادی تینون ہم گرنچ مر یسا سمندر و خوشکی نا کسر تے تجارتی کاروان تیکن کاریم اٹ ایسر۔ بدغشاں، افغانستان ناخرن آخوار یا ڈس و نشان اوآن بیدس موہنجوڈو نا مومور (سیل) آتا مہر گڑھ اٹ ساڑی مننگ دا گڑا نا گواہی ء ایتر ء کہ دا آبادی تانیا م اٹ ہن و بر آن بیدس واپار و ہل ء تس ہم مسونے۔ و لے اینو گرج دا گڑا نا ء کہ ن مستر مسیح نا مہر گڑھ نا گڑا (Cultural material) تے سنبھالن۔ تینو میوزیم ناروشم اٹ خوندی تخن انتیکہ داننا میراٹ و تاریخ تون اور مستر مسیح نا مہر گڑھ والا تا نئے نشانی اس ہم ارے۔ اینو دنیا مہر گڑھ نا پن آن وახب ء و لے ننا مخلوق داسکائی مہر گڑھ ء نئے مش ننا دمب مروکوڈیر ٹس تکیرہ۔ داکان زیات پین نا سرپندی انت مرے کہ ن اینو نا تین پہ تینی نا دشمنی نا خاطر ان نو ہزار سال مست ننا مہر گڑھ نا دمب ء بلڈ و زراٹ آوار کنگا۔ اونا گڑا (Cultural material) تے بر باد کنگا۔ سوج داودی مریک

کہ نو ہزار سال مسست سنا مہر گڑھ والا تا ایسونا جیڑہ تون انت تعلق؟ اے مہر گڑھ والا کہ تو مخلوق ۽ غاتیان کشیسا اسے مہر و مریربت ناپنٹ خلق اس آباد کریر۔ زندنا ہر پڑاشون و شر حالی بشتار۔

کتاب آک

Agrawal, D. P. (1985). The archaeology of India. London: Curzon Press

London Ltd.

Fairservis, Walter A. (1956). Excavations in the Quetta Valley, West Pakistan.

New York: The American Museum and Natural History.

Jarrige, C., J. F. Jarrige, R. H. Meadow and G. Quiyron. (1995). The

Mehrgarh: Field Report 1974-1985 From Neolithic Time to the Indus

Civilization. Sindh: Department of Culture and Tourism, Govt. of Sindh,

in Collaboration with the French Ministry of Foreign Affairs.

Kenyore, Jonathan Mark and Richard H. Meadow. (2004). "Fifty-Five Years of

Archaeological Research in Pakistan: A Prehistoric Periods" Pakistan

Brink on the Politics, Economic and Society. New York: Lexington

Book.

آنٹروپوز

محمود الحسن، وزنگ لیکچرار، 14/03/2015، عمر 45 سال، قائد اعظم یونیورسٹی۔ اسلام آباد

محمد شاہ بخاری، سپریڈنٹ نیشنل میوزیم، عمر 42 سال، شاہی قلعہ۔ لاہور

ظفر بلوچ، طالب علم، عمر 28 سال، بلوچستان یونیورسٹی۔ کوئٹہ